

competence of future lawyers in their professional discourse, effective ways of which are innovative educational technologies (case method, situational role-playing games, working with foreign media texts), training (organization of student Internet conferences, use of video, etc.).

A real interdisciplinary approach in the development of innovative aspects of teaching foreign languages significantly improves the level of foreign language competence of future lawyers in their professional discourse. Effective ways of realizing professional discourse are innovative educational technologies (case method, situational role-playing games, working with foreign-language media texts), and blended learning (organization of student Internet conferences, use of video, etc.). The main feature of blended learning is its interdisciplinarity, which makes special demands on foreign language teachers, who need to combine linguistic knowledge with knowledge in the field of innovative information technologies for its successful use in the classroom.

The author notes the need for a professionally oriented approach in the interconnected learning of all types of speech activities. The applied significance of a foreign language for future lawyers is analysed. It is established that the use of blended learning provides effective learning of lexical and grammatical structures by future lawyers in the context of professional discourse, allows increasing the share of independent motivated learning with significant savings of hours that non-language higher educational institutions provide for learning a specialized foreign language.

Key words: future lawyers, blended learning, innovative technologies, foreign language, Internet.

УДК 373.5.016:821.161.2]:37.017.4

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.21>

Каліманова О. О.

ЗМІСТОВИЙ СКЛАДНИК УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНЯ

Розглядається змістова складова частина уроків української літератури у 5–8 класах загальноосвітньої школи як засіб формування національно-культурної ідентичності індивіда, адже країні в умовах світових глобалізаційних зрушень, державотворення, відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації необхідні освічені, усвідомлено розвинені громадяни-патріоти. Саме таких людей має виховувати сучасна школа, зокрема учителі-словесники.

У роботі подано короткий огляд державних документів, які активізують увагу на формуванні в підростаючого покоління національно-культурної ідентичності; названо філософів, психологів, педагогів, що приділяли увагу вивченню цього питання. Проте наголошується на тому, що у сфері педагогіки вивчення проблеми національної ідентифікації залишається дещо фрагментарним, хоча педагоги потребують практичних порад щодо роботи в цьому напрямку на уроках і в позаурочній діяльності, адже саме художня література є скарбницею історії, моральних цінностей, ментальності, національного характеру народу. У ній закладено генетичний код, історичну пам'ять. Відповідно, вона відіграє одну з ключових ролей у формуванні національної ідентичності індивіда. Для того, щоб уроки української літератури стали дієвим чинником національної ідентифікації школяра, варто ретельно працювати над змістовим складником заняття.

Зроблено огляд програмового матеріалу – від фольклорної спадщини до новітньої літератури з точки зору його впливу на виховання громадянина-патріота, національно свідомої особистості, що відчуває себе частиною великої "Ми – спільноти". У матеріалі статті розглядаються проблемно-тематичні програмові блоки, акцент зроблено на окремих літературних і фольклорних творах, що мають найсильніший потенціал щодо національної ідентифікації підлітка (думи, балади, історичні пісні, літературні твори на історичну тематику, патріотична лірика тощо).

Отже, в цій роботі доведено, що програмовий матеріал з української літератури за умови правильної розстановки акцентів у викладанні може стати потужним чинником у становленні національної ідентичності юного громадянина.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, національна ідентифікація, зміст програмового матеріалу, громадянин-патріот.

Метою формування національно-культурної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу [8, с. 19].

Увагу на формуванні в підростаючого покоління національно-культурної ідентичності активізують закони України "Про освіту", "Про культуру", "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті", Указ Президента "Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері", Постанова Верховної Ради "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді", Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р., Концепція українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки.

Формування національно-культурної ідентичності привертало увагу філософів, психологів, педагогів. У сфері філософії над цим питанням працювали В. Андрущенко, В. Антонович, М. Драгоманов, В. Кремін, В. Малахов, І. Огієнко, Г. Сковорода. На терені психології різні аспекти формування національно-культурної ідентичності розглядали І. Бех, М. Боришевський, О. Васильченко, Л. Дробижева, Н. Висоцька, О. Росинський, В. Роменець. У педагогіці особливості формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, С. Веселовський, І. Вільчинська, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Г. Лозко, Б. Ступарик та інші науковці. Незважаючи на значну кількість досліджень, що присвячених феномену національно-культурної ідентичності, вивчення цієї теми в педагогіці залишається дещо фрагментарним. Педагоги потребують практичних порад щодо роботи у цьому напрямі на уроках і у позакласній діяльності. Тому **метою статті** стало визначення ролі змістової складової частини уроку української літератури у формуванні національної ідентичності учня середніх класів.

Країні в умовах світових глобалізаційних зрушень, державотворення, відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації необхідні освічені, усебічно розвинені громадяни-патріоти. Саме таких людей має виховувати сучасна школа, зокрема учителі-словесники.

Натомість сучасний учитель основним напрямом своєї діяльності вважає підготовку учнів до ЗНО (зовнішнього незалежного оцінювання). При цьому значна частина навчального часу витрачається саме на теоретичні аспекти вивчення художнього тексту, запам'ятовування персонажів, послідовності подій (в епічних, ліро-епічних, драматичних творах), заучування напам'ять ліричних творів. Усе це необхідна складова частина вивчення літератури, але не маємо забувати, що художнє слово, як і культура взагалі, має ще естетичну і виховну функції. Тому кожен викладач має основною метою своєї педагогічної діяльності вважати формування освіченої, соціально активної і національно свідомої особистості, українця-патріота, що відчуває себе частиною великої "Ми – спільноти", здатного захистити країну, навіть ціною власного життя, носія і спадкоємця культурних досягнень минулих поколінь.

Саме художня література є скарбницею історії, моральних цінностей, ментальності, національного характеру народу. У ній закладено генетичний код, історичну пам'ять. Відповідно, вона відіграє одну з ключових ролей у формуванні національної ідентичності індивіда.

Для того щоб уроки української літератури стали дієвим чинником національної ідентифікації школяра, варто ретельно працювати над змістовою і дидактичною складовими частинами заняття.

Враховуючи обсяг цієї статті, пропонуємо зупинитись лише на змістовій складовій частині.

Курс літератури у 5–9 класах, згідно з чинною програмою, традиційно починається з розділу "Усна народна творчість".

Серед найголубіших рис національної ідентичності є спільні міфи та історична пам'ять [7, с. 23]. Міфи про Дажбога, Сварога, Білобога, Чорнобога і Берегиню є джерелом історичної пам'яті, вони встановлюють зв'язок між маленькими читачами і предками – даждбожичами, знайомлять зі позитивними і негативними моделями наших пращурів. Легенда "Як виникли Карпати" пов'язує сучасність і минувшину, спонукає до вивчення природних пам'яток України. Доцільним також вважаємо вивчення легенд і переказів рідного краю (рідного села, міста тощо). Легенда "Неопалима купина" є знаковою, символічною для України, адже, як зазначає Н. Волошина, "протягом віків вона була гноблена, принижена, зневажена" [2, с. 5], але відроджувалась і піднімалась із колін. З огляду на велику кількість емігрантів, надзвичайно актуальною для України була і, на жаль, залишається "Легенда про перекотиполе" (її можна розглянути на уроці позакласного читання). У народних переказах відтворено давні мрії народу про перемогу добра над злом. Реальні історичні постаті наділено гіперболізованою силою, мужністю. Такі твори, як "Прийом у запорожці", виховують у п'ятикласників захоплення силою і вправністю запорожців, бажання наслідувати пращурів, кмітливих і вправних героїв минулого.

Народна казка дає дитині перше уявлення про норми народної моралі. Уявлення людей про добро і зло, про справедливість і несправедливість, про совість і сенс життя лежать в основі моральних норм, які визначають правила життєдіяльності. Складались вони віками, ґрунтувались на вічних, загальнолюдських цінностях, втілювались у народних звичаях, традиціях і обрядах. Кожна людина свідомо чи несвідомо керується цими нормами [10].

"Яйце – райце", "Летючий корабель", "Мудра дівчина", "Ох" інші народні казки (наприклад, "Про правду і кривду"), які можна розглянути на уроках позакласного читання, не тільки знайомлять учня з українською демонологією, звичаями і віруваннями, але й навчають юного громадянина ввічливості, шанобливого ставлення до старших, щедрості, гостинності, дружелюбності, співчутливості тощо.

Огляд суспільного життя України переконує, що протягом століть у нашій країні формувалася і склалася неповторна духовна цивілізація з високими духовно-моральними цінностями, які знайшли втілення у християнській етиці, працелюбності, добротності, взаємодопомозі і самоврядуванні, у тих сферах буття, де духовне домінує над матеріальними, де метою життя виступають не речі, боротьба за володіння ними, не споживання, а самовдосконалення душі. Саме ці духовні форми буття червоною ниткою проходять через все історичне життя українського народу і закладають підвалини самобутньої української цивілізації [5, с. 61–70].

Колективна пам'ять, закладена в прислів'ях і приказках, зберігає національний світогляд і формує норми поведінки дитини. "Багатовіковий досвід трудового люду, його творча снага, сила духу, біль і гнів, боротьба, страждання, мрії – усе це зафіксоване в слові, в народній пісні, думі, прислів'ї і повнозерному народному

афоризмі”, – зазначав відомий український письменник ХХ століття О. Т. Гончар. І. Я. Франко вважав прислів'я та приказки “багатим і важним скарбом... у скарбівні нашої мови... її коштовними перлинами”. На всі випадки життя знаходимо живе, афористичне народне слово, в якому зосереджено досвід і мудрість народу. Тут відбилися і любов до Батьківщини (“Батьківщина – мати, умій за неї постояти”, “Батьківщина краше сонця, дорожче золота”, “Батьківщина починається з сім’ї”, “Батьківщину головою оберігають”, “Батьківщину, як і батьків, на чужині не знайдеш”, “Без кореня й полин не росте” тощо), і повага до батьків, членів родини (“Дерево тримається корінням, а людина сім’єю”, “Дім зігріває не піч, а любов і згоду”, “Дружна сім’я не знає печалі”, “Діти батькам не судді” тощо), і морально-ціннісні характеристики людини (“Язик мій – ворог мій”, “Цікавій Варварі носа увірвали”, “Не вибирай дівку, як у церкву йде, а як свиням їсти несе” тощо).

Велику роль у формуванні національної ідентичності юного українця відіграє народна пісня. Відомий український мистецтвознавець Ф. Колесса наголошував: “Народні пісні є органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісній зв’язці із духовним життям народу... Тому українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурні” [4, с. 24]. Саме в українській пісенній традиції, в її текстах та мелодиці збережено генетичний код нації, самобутність етносу, саме вона створює підґрунтя для формування національної ідентичності та самоідентифікації. Народнопісенні символи України (верба, калина, явір, тополя, чорнобривці, рушник, кінь, ворон, сокіл, жито-пшениця, дідух тощо) засвоюються дітьми в процесі вивчення календарно-обрядових, родинно-побутових, соціально-побутових, історичних народних пісень. Через вивчення календарної обрядовості учні знайомляться зі звичаями і традиціями рідного народу, соціально-побутові пісні дають уявлення про промисли, ремесла, виховують повагу до людини праці, коломийки у жартівливій формі прищеплюють норми народної моралі.

На жаль, сучасна молодь, особливо міська, дуже мало цікавиться фольклорною спадщиною. Тому завдання творчого учителя – зацікавити, залучити дітей до вивчення звичаїв, традицій рідного краю, намагатися відновити втрачений зв’язок між поколіннями. І коли ми навчимося поважати себе як народ, станемо цікаві і для світу. Як зазначає дослідник феномена ідентичності М. Козловець, “в Україні надзвичайно багата спадщина етнічних традицій, обрядів, звичаїв, художніх ремесел, національної кухні. Все це – невичерпне джерело для проведення фестивалів і свят, ярмарків ремесел, інших різноманітних заходів, які не лише виховують молоде покоління в національній духовній традиції, а й приваблюють туристів, стимулюють креативність, а в підсумку формують яскравий образ України, де життя цікаве, різноманітне і привабливе” [3, с. 415].

Окремо варто зупинитися на історичних піснях, думах, баладах, в яких народ створював гіперболізовані, ідеалізовані образи лицарів-героїв, мужніх захисників рідної землі. Байда, Морозенко, Хмель (Хмельницький), козак Голота, Максим Залізняк, Маруся Богуславка та інші герої, оспівані у фольклорі, передають поведінкову модель патріота, яка має засвоюватися нащадками. Крім того, історичні пісні виступають так званим носієм “національної пам’яті”, яка своєю чергою, є різновидом колективної пам’яті, поняття якої сформулював французький соціолог М. Гальбваск. “Колективна пам’ять”, за М. Гальбваском, є уявленням певної групи про історичні події та процеси, відтворення й переживання яких забезпечує єдність групи. Особливостями історичної пам’яті, які відрізняють її від історичного метанаративу (мовою автора – “історії”) є тяглість і множинність пам’яті(ей) [9, с. 94].

У фольклор сягає корінням література будь-якого народу. Тому кожен художній твір є цінним щодо формування базових моральних чинників, які характеризують національно-культурну ідентичність особистості. На думку академіка Беха, ними є “свобода, любов, відповідальність, гідність, справедливість” [8, с. 14]. Він переконливо доводить, що “формування національно-культурної ідентичності має спиратися на історичну правду, історичну пам’ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм”.

Курс української літератури 5–8 і 9–11 класів, згідно із чинною навчальною програмою, структуровано по-різному. У цій статті пропонуємо розглянути змістову складову частину уроків у середніх класах із точки зору формування національної ідентичності.

У 5–8 класах програмовий матеріал подається тематично-проблемними блоками. У 5 класі твори об’єднано в такі теми: “Світ фантазії, мудрості”, “Історичне минуле нашого народу”, “Рідна Україна. Світ природи”, у 6 класі – “Загадково прекрасна і славна давнина України”, “Я і світ”, “Пригоди і романтика”, “Гумористичні твори”. У 7 класі матеріал об’єднано в блоки “Із пісенних скарбів”, “Про далекі минулі часи”, “Ти знаєш, що ти – людина...”, “Ми – українці”, у 8 класі – “Усна народна творчість”, “Світ української поезії”, “Національна драма”, “З української прози”, “Український гумор і сатира”.

З огляду на тему нашого дослідження, спробуємо розставити деякі акценти, які варто робити під час вивчення художніх творів.

Так, необхідно наголосити на фольклорній основі казки “Хуха – Моховинка” (В. Королів-Старий), загадок і акровіршів Л. Глібова, драматичного твору “Микита Кожум’яка”, балади Шевченка “Тополя”, поезій В. Симоненка (“Лебеді материнства”), А. Малишка (“Пісня про рушник”), Т. Шевченка (“Садок вишневий коло хати”), звичаях і традиціях, які надзвичайно привабливо змальовано у діалогі М. Стельмаха “Гуси – лебеді летять” і “Щедрий вечір”. Під час вивчення цих творів варто звертати увагу на народнопісенні символи, фольклорні сюжети, той етнічний “код”, що передавався з покоління в покоління і залишався головним системоутворюючим чинником формування національної свідомості.

В умовах сучасних викликів і загроз надзвичайно важливим для кожного юного громадянина є почуття патріотизму, патріотизму діяльнісного, з проекцією на майбутнє, тобто готовність захищати країну будь-

якою ціною. “Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань пов’язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним ставленням особистості. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яке пронизує усе, що пізнає, уявляє, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов’язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею”, – стверджував В. О. Сухомлинський. Особливу роль у вихованні особистості відіграє патріотична література. Доктор психологічних наук І. Бех у статті “Плекаємо особистість патріотичної дії” виокремлює такі базові складники почуття патріотизму: “1) любов до народу, батьківщини, держави; 2) діяльна відданість Батьківщині; 3) суспільно значуща цілеспрямованість; 4) моральна стійкість; 5) готовність до самопожертви; 6) наявність почуття власної гідності” [8, с. 17]. Тому окрему увагу звернемо на програмові твори з виразним патріотичним спрямуванням, які мають вищезазначені складники. Серед найкращих зразків патріотичної лірики – поезія В. Сосюри “Любіть Україну”, “Наша мова” і “Теплі слова” В. Голобородька, “Не бував ти у наших краях” П. Тичини, “Чому сказати, й сам не знаю” А. Малишка, “Мені однаково, чи буду...” Т. Шевченка. А “Заповіт” Великого Кобзаря, який цілком справедливо називають “патріотичним гімном”, у сучасних реаліях, у ситуації воєнної агресії, набуває нового звучання. Особливу увагу варто приділити поемі М. Вороного “Євшан – зілля”, адже, крім почуття патріотизму, вона виховує толерантне ставлення до інших народів. А в Концепції національно-патріотичного виховання, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641, наголошується, що національно-патріотичне виховання не має прищеплювати ідеї культурного імперіалізму. Вона спирається на ідею об’єднання різних народів, національних та етнічних груп, що мешкають на території України, довкола ідеї української державності, адже тільки так може бути забезпечений усебічний розвиток держави [6].

Особливу увагу варто приділити творам на історичну тематику, адже, як говорив К. Ясперс, “Ні шляху в обхід світу, шлях йде тільки через світ, немає шляху в обхід історії, шлях йде тільки через історію” [11, с. 280]. Для становлення ідентичності необхідним є розуміння досвіду минулого в інтересах майбутнього. І героїчні, і трагічні сторінки історії народу важливі для формування образу “Ми”. З одного боку, національна історія України зберегла негативні явища: жертви, завоювання, поневолення, окупації, репресії, геноцид, з іншого боку, історія зафіксувала образи героїв-патріотів, від часів Київської Русі і до наших днів. Варто враховувати також, що війни та інші негативні явища стають потужним об’єднуючим фактором і активізують процеси творення ідентичності нації. Так, сповнена героїчного пафосу поема Т. Шевченка “Іван Підкова” повертає читачів у трагічні часи турецько-татарських набігів, але водночас уславлює мужність і героїзм запорожців, пробуджує гордість за предків – козаків, бажання наслідувати національних героїв. Добу козаччини зображено також у творах В. Рутківського “Джурі козака Швайки”, А. Чайковського “За сестрою”. Ці твори мають тим більший вплив на юних громадян, що головними героями виступають діти, які є справжніми носіями козацького ідеалу вірності, мужності, винахідливості і патріотизму. А твір Зірки Мезантюк “Таємниця козацької шаблі” не лише розкриває події минулого, а пов’язує славні козацькі часи із сьогоденням, доводячи, що місце для справжніх подвигів, для боротьби зі злом знайдеться завжди. “Князя Україна” О. Олеся, що сягає корінням у літописи, вимагає від філолога інтеграції з уроками історії, оскільки мусимо констатувати, що зміст є заскладним для сучасного п’ятикласника. Але за умови правильної подачі матеріалу, учні черпають із твору безцінні знання про великих українців, а заповіт Ярослава Мудрого, з огляду на сучасну політичну ситуацію, потребує виняткової уваги. В усі часи за будь-яких обставин характерною рисою українського характеру виступала волелюбність. Так, М. Коцюбинський в оповіданні “Дорогою ціною” зображує страшні часи кріпаччини і на їхньому тлі піднімає проблему волі людини, змальовує справжніх нескорених українців, шукачів правди і волі, “не волів у ярмі”, але “диких турів”. А історична повість “Захар Беркут” Івана Франка заслуговує на те, щоб стати настільною книгою кожного громадянина, адже вона не тільки містить багатий історичний і етнографічний матеріал, але є уславленням патріотизму, сміливості, вірності громадському обов’язку.

Окремо звертаємо увагу на пісню “Ще не вмерла Україна” на слова П. Чубинського, що стала державним гімном України, і “Молитву” О. Кониського, яка вважається духовним гімном України, адже саме гімн, апелюючи до найкращих почуттів людини, викликаючи відчуття піднесеності, виступає потужним об’єднуючим чинником. кандидат філософських наук Є. Андрос зазначає: “Існує особливий тип одночасної спільноти, яку творить лише тільки мова – перш за все в поетичній та пісенній формах <...> Національний гімн, що виконується під час національних свят <...> пробуджує відчуття спільності. Саме в такі миті абсолютно незнайомі люди вимовляють ті самі рядки під ту саму мелодію” [1, с. 181].

У жодному разі не треба применшувати ролі гумористичних творів у становленні особистості, адже почуття гумору – національна риса українців. Учні мають зрозуміти, що тільки сильна, духовно здорова особистість здатна зберегти почуття гумору як у далекому минулому (співомовки С. Руданського), так і сьогодні (“Тореадори з Васюківки” В. Нестайка, “Митькозаври з Юрківки” Я. Стельмаха, “Вітька + Галя” В. Чеме-риси, гуморески П. Глазового тощо).

Поєднання в поезіях глибинної історичності бачення світу із відчуттям сучасної присутності в ньому характерне для представників сучасного літературного процесу. Нехай ці твори ще не пройшли випробування часом, але в розмаїтті сучасної лірики простежується глибоке бачення проблем української мови, національної культури, прагнення зазирнути у світ душі звичайної людини, осмислити її призначення та сенс життя.

Висновки. Отже, програмовий матеріал з української літератури за умови правильної розстановки акцентів у викладанні може стати потужним чинником у становленні національної ідентичності юного громадянина.

Використана література:

1. Андрос Є. Онтологія українського світосприймання: проблема соціокультурних пріоритетів. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Київ : Фенікс, 1996. С. 181.
2. Волошина Н. Й. Іван Багряний. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 3. С. 2–5.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
4. Колесса Ф. М. Фольклористичні праці. Київ, 1970. С. 24.
5. Кримський С. Запити філософських смислів. Київ : ПАРАПАН, 2003. 240 с.
6. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/4068> (20.08.2016).
7. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.
8. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу : збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 108 с.
9. Гаухман М. В. Національна пам'ять та історичний досвід: відносини між двома феноменами (на прикладі Першої світової війни). *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять* : Збірник наук. праць. Випуск 4. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. 296 с.
10. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей. *Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі* : збірник нормативних актів України. Київ : Укр. Центр політ. менеджменту, 2007. С. 5–20.
11. Ясперс К. Т. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. Москва : Политиздат, 1991. 527 с.

References:

1. Andros E. *Ontologiya ukrainskogo svitospriimannia: problema sotsiokulturnih prioritetiv* [Ontology of Ukrainian worldview: the problem of socio-cultural priorities]. *Fenomen ukrainskoi kulturi: metodologichni zasadi osmislennia* [The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of meaning]. K.: Feniks, 1996, S. 181.
2. Voloshina N. Y. Ivan Bagrianiy. *Ukrainska literatura v zagalnoosvitnii shkoli* [Ukrainian literature in secondary school]. 2007. № 3. S. 2–5.
3. Kozlovets M. A. *Fenomen natsionalnoi identichnosti: vikliki globalizatsii: Monografia* [The phenomenon of national identity: the challenges of globalization: Monograph]. Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s.
4. Kolessa F. M. *Folkloristichni pratsi* [Folklore works]. K., 1970. S. 24.
5. Krimskii S. *Zapiti filozofskih smisliv* [Requests of philosophical meanings]. K.: PARAPAN, 2003. 240 s.
6. Nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukraini vid 16.06.2015 № 641 “Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotichnogo vihovannia ditei i molodi, Zahodiv schodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotichnogo vihovannia ditei i molodi ta metodichnih rekomendatsii schodo natsionalno-patriotichnogo vihovannia u zagalnoosvitnih navchalnih zakladah” [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 № 641 “On approval of the Concept of national-patriotic education of children and youth, Measures to implement the Concept of national-patriotic education of children and youth and guidelines for national-patriotic education in secondary schools”]. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/4068> (20.08.2016).
7. Smit Entoni D. *Natsionalna identichnist* [National identity]. K.: Osnovi, 1994. 224 s.
8. Beh I.D., Kopilov S.A. *Formuvannia natsionalno-kulturnoi identichnosti osobistosti u viklikah chasu* [Formation of national and cultural identity of the individual in the challenges of time] / Zbirk materialiv Vseukrainskogo kruglogo stolu (do 100-richchya vid zasnuvannya Kamianets-Podilskogo natsionalnogo universitetu imeni Ivana Ogiienka). Kamianets-Podilskii: Kamianets-Podilskii natsionalni universitet imeni Ivana Ogiienka, 2018. 108 p.
9. Gauhman M. V. *Natsionalna pamiat ta istorichni dosvid: vidnosini mizh dvoma fenomenami (na prikladi Pershoi svitovoi viini) Natsionalna pamiat: sotsiokulturnii ta duhovnii vimiri. Natsionalna ta istorichna pamiat* [National memory and historical experience: the relationship between two phenomena (on the example of the First World War). National memory: socio-cultural and spiritual dimensions. National and historical memory] / Zb. nauk. prats. Vipusk 4. K.: DP «NVTs «Prioriteti», 2012. 296 s.
10. Shaygorodskii Yu. *Suspilna moral yak sistema tsinnostei* [Public morality as a system of values]. *Pravovi zasadi zahistu osobistisnih tsinnostei ta suspilnoi morali: zbirnik normativnih aktiv Ukraini*. K.: Ukr. Tsentri polit. menedzhmentu, 2007. S. 5–20.
11. Yaspers K. T. *Smysl i naznachenie istorii: Per. s nem.* [The meaning and purpose of the story: translation from German] M. : Politizdat, 1997. 527 s.

Kalimanova O. O. The semantic component of the literature lesson as a means of forming the student's national and cultural identity

The article considers the content of Ukrainian literature lessons in grades 5–8 of secondary school as a way of forming the national and cultural identity of the individual, because the country in the context of globalization, state formation, defending its own territorial integrity, becoming a political nation, needed in educated, well-developed patriots. Such people should be educated by a modern school, in particular, teachers-linguists.

The article presents a brief overview of state documents that intensify attention to the formation of the younger generation of national and cultural identity. Philosophers, psychologists, educators who paid attention to the study of this issue were named there. However, it is emphasized that in the field of pedagogy the studying of the problem of national identification remains fragmentary, although teachers are needed in practical advice on working in this direction both during lessons and extracurricular activities, because fiction is a treasure trove of history, moral values, mentality and national character. It contains the genetic code, historical memory. Accordingly, it plays a key role in shaping the national identity of the individual. In order for the les-

sons of Ukrainian literature to become an effective factor in the national identification of the student, it is necessary to work carefully on the content of the lesson.

The article reviews the program material – from folklore heritage to the latest literature in terms of its impact on the education of a conscious citizen – a patriot, a nationally conscious individual who feels part of a large “We are a community”. The material of the article considers problem-thematic program blocks, the emphasis is on some literary and folklore works that have the strongest potential for national identification of adolescents (thoughts, ballads, historical songs, literary works on historical themes, patriotic lyrics, etc.).

Thus, the article proves that the program material on Ukrainian literature, provided with the correct placement of emphasis in teaching, can be a powerful factor in the formation of the national identity of a young citizen.

Key words: national-cultural identity, national identification, content of program material, citizen – patriot.

УДК 37.091.33-027.22:811.1:378.091.12:005.336.5

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.22>

Каніболоцька О. А.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ГОЛОВНИЙ КОМПОНЕНТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Розглянуто один із основних компонентів неперервної професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови – педагогічну практику. Розкрито проблему практичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. У межах представленого дослідження проаналізовано роль педагогічної практики в навчально-виховному процесі підготовки студентів педагогічних спеціальностей як їхнє професійне випробування. Сучасний стан національної системи освіти підвищує вимоги до рівня фахової підготовки педагогічного працівника загальноосвітнього навчального закладу. У процесі навчання майбутніх педагогів мають бути враховані нові умови функціонування системи шкільної освіти: зміна співвідношення родинного і суспільного виховання, різноманітність форм та систем виховання і їх відповідність новим завданням та умовам ринкових відносин, багатоваріантність освітньо-виховних програм. Одним із головних завдань професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих закладах освіти є досягнення єдності та гармонії аудиторних занять і часу, проведеного студентами в загальноосвітніх навчальних закладах під час педагогічної практики. Майбутній педагог є суб'єктом професійної діяльності, тому має активно шукати і констатувати шляхи реалізації цінностей освіти як засобу професійної самореалізації. Студенти мають усвідомити головне значення педагогічної практики, яке полягає в тому, що майбутній педагог уперше засвоює ту рольову поведінку, яка стане визначальною в його подальшій професійній діяльності. Доведено, що педагогічна практика є важливим моментом у формуванні самооцінки професійно важливих якостей, усвідомлення себе в ролі майбутнього педагога.

Ключові слова: професійна неперервна підготовка, майбутній вчитель іноземної мови, педагогічна практика, вища школа.

Соціально-економічні та правові реформи, що відбуваються в суспільстві, поглиблення демократизації у всіх сферах життя населення України віддзеркалюються у сфері освіти і науки, зокрема в новітніх тенденціях діяльності середніх навчальних закладів. А розширення функцій, які покладаються на останні, вимагають переосмислення ролі вчителя загалом та вчителя іноземної мови зокрема та готовності вищих педагогічних закладів формувати нині вчителя і викладача, які б за своїми професійними і моральними якостями та інтелектом відповідали вимогам сьогодення і майбутнього. У системі підготовки фахівців для навчання іноземної мови учнів загальноосвітніх закладів та студентів вищої школи в циклі профільних дисциплін особливе місце посідають педагогічна та асистентська практики, оскільки вони є тим ланцюгом неперервної підготовки фахівців, який має на меті поєднати теоретичні знання з дисциплін освітньо-гуманітарного, фундаментального циклу, з одного боку, і дисциплін психолого-педагогічної спрямованості – з іншого з умінням застосовувати їх у процесі навчання іноземної мови учнів різних вікових категорій. Процес підготовки висококваліфікованих спеціалістів та реальний запит суспільства істотно підвищують рівень вимог до майбутніх фахівців, змінюють зміст і структуру завдань, які студент має вирішувати самостійно.

Різні аспекти організації і проведення педагогічної/асистентської практики для студентів у межах неперервної підготовки вчителів іноземної мови в університеті знайшли своє відображення в наукових дослідженнях І. Арустамової, І. Богданова, В. Євдокимова, І. Єрмак, І. Єфремова, Л. Зеленського, М. Зубкової, І. Лепецького, В. Лозової, С. Ніколаєвої, І. Прокопенко, В. Стенькової, О. Фортунатова, О. Хачирова та інших. Розглядом різних питань, пов'язаних із педагогічною культурою студентів-практикантів, учителів, займалися О. Анісімова, А. Асмолов, Б. Ананьєв, Є. Ільєнко, І. Ісаєв, Т. Левашов, В. Новицький, В. Сластьонін, В. Соколова та інші. Але проблема ефективності організації та проведення педагогічної практики залишається актуальною.

Мета статті – довести необхідність активного залучення педагогічної/асистентської практики до процесу неперервної підготовки вчителів іноземної мови в університеті.